

BATI'NIN DÜŞÜNCE DÜNYASI VE FİLİSTİN KÖRLÜĞÜ

ŽIŽEK, BUTLER, HABERMAS VE DİĞERLERİ

FATMA ZEHRA ÖZDEMİR

SETA | PERSPEKTİF

KASIM 2023 · SAYI 378

- Batılı düşünür ve entelektüeller 7 Ekim sonrasında nasıl pozisyon aldı?
  - Batı düşünce dünyası Filistin'i neden görmezden geliyor?
  - Filistin'i haklı bulan veya destekleyen isimler neden linç ediliyor?

Yüzyıllardır felsefeyi önemli ve vazgeçilmez kılan öncelikli husus, felsefenin içinde olunan dönemin sorunlarını tespit etmesi, bu sorunları görünür kılması, tartışması ve çözüm aramasıdır. Bu arayışlar –çözüme ulaşın ya da ulaşmasın– belirli dönemlerde tarihsel kırılmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Söz konusu kırılmalar bir çağı kapatıp yenisini başlatacak gücü haiz olabilmıştır. Reform, Rönesans ve Aydınlanma dönemleri bunların en büyük örneklerini teşkil etmektedir. Dolayısıyla felsefenin önemini ve işlevini koruyabilmesi adına içinde bulunduğu çağın ihtiyaçları ve sorunlarına, yaşanan krizlere cevap vermesi elzemdir. Bu bağlamda en büyük görev ise düşünürler ve filozoflara düşmektedir.

Bugün insanlığın yaşadığı en büyük insani ve ahlaki kriz, İsrail'in Filistin'e yönelik katliamıdır. İsrail'in Filistin'e yönelik yıllardır süregelen insanlık ve savaş suçları 7 Ekim'den bu yana yoğun bir şekilde devam etmektedir. Ancak öyle görünüyor ki Batı'nın yüzyıllardır maddi üstünlüğünü dayandırdığı, buna paralel olarak da tüm dünyaya dayattığı değer ve ahlak odaklı sözde üstünlüğü, Gazze'de yaşananlara karşı verilen reaksiyonda gerçek yüzünü gösteriyor. Zira Batılı düşünür ve entelektüellerin dünyanın gözü önünde

yaşanan katliama yönelik söyleyecek pek az sözü bulunmamaktadır.

Bu anlamda Batı düşünce dünyasında konuyla ilgili genel bir sessizlik hakimken bu sessizliği Slavoj Žižek, Judith Butler, Jürgen Habermas ve bazı entelektüeller bozmuştur. Ancak söz konusu açıklamaların bir kısmı çekimser ve pasif bir niteliğe sahipken bir kısmı ise tamamen İsrail yanlısıdır. Bu perspektif çalışması da 7 Ekim sonrasında önde gelen Batılı düşünür ve entelektüellerin İsrail'in Gazze'de yaptıklarına verdikleri tepkileri değerlendirmektedir.

ŽIŽEK'TEN İSRAİL'E DESTEK, FİLİSTİN'E SEMPATİ

Slavoj Žižek 13 Ekim'de Project Syndicate'te yayımlanan bir yazı kaleme aldı. Yazısına “ Hamas saldırısının kayıtsız ve şartsız bir şekilde kınanması” gerektiğini belirterek başladı. 7 Ekim'de Hamas'ın İsrail'e yönelik saldırısını “ pogrom” olarak nitelendirdi ve Hamas'ın bu saldırıyla birlikte İsrail devletini ve İsraillileri yok etme amacında olduğunu öne sürdü. Bunun yanı sıra yaşanan savaşın tarihsel bağlamına dikkat çekilmesi gerektiğini ifade etti. Ancak Žižek söz konusu tarihsel bağlamı yalnızca on yıl önceki Filistinlilerin intihar

FATMA ZEHRA ÖZDEMİR

2017'de Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden, 2022'de de Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun olmuştur. Yüksek lisansını Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde tamamlamıştır. Aynı üniversite ve bölümde doktora eğitimine devam etmektedir. SETA Siyaset Araştırmaları bünyesinde araştırmacı olarak çalışan Özdemir siyaset felsefesi, siyasi ideolojiler ve gençlik sosyolojisi gibi alanlarda çalışmalar yapmaktadır.

saldırıları ve İsrail'in Netanyahu hükümetiyle teokratik bir devlete dönüşümü üzerinden ele aldı. Öte yandan İsrail-Filistin savaşını –bu konuya yönelik daha önceki yaklaşımını andırarak şekilde– “aşırı milliyetçi” tutum ve gruplar üzerinden yorumladı. Bu bağlamda “ Hamas ve İsraili sertlik yanlıları aynı madalyonun iki yüzüdür ” ifadesini kullandı. Žižek yazısının son kısmında ise şu ifadeler yer verdi:

Bu bir ütopya gibi gelebilir ama iki mücadele aslında aynı bütünün parçasıdır. İsrail'in kendini terör saldırılarına karşı savunma hakkını koşulsuz olarak destekleyebiliriz ve desteklemeliyiz. Ama aynı zamanda Gazze ve işgal altındaki topraklarda yaşayan Filistinlilerin gerçekten çaresiz ve umutsuz şartlarına koşulsuz sempati göstermeliyiz.¹

Yazıda dikkat çeken ilk husus Žižek'in Hamas'ın saldırısını “ pogrom ” olarak nitelendirmesidir. Esas itibarıyla Rusça kökenli bir kelime olan pogrom, soykırım anlamına gelmektedir. Rusçada genel bir anlama sahip olan ve toplu şiddet olaylarını ifade eden bu kelime, ilk olarak Rusya'da Yahudilere karşı gerçekleştirilen şiddet eylemlerini tanımlamak için kullanılmıştır. İlerleyen dönemlere Yahudilere ve/veya başka milletlere yönelik soykırım girişimlerini de ifade eden bir anlama sahip olmuştur.² Žižek, Hamas'ın 7 Ekim saldırısını pogrom olarak nitelendirirken İsrail'in Filistin'e yönelik saldırılarını ise çok daha hafif bir tabirle ve neredeyse bu saldırıları haklı çıkaracak bir şekilde “ kendini savunma hakkı ” olarak betimlemiştir. Dahası İsrail'in “ koşulsuz olarak desteklenmesi ” gerektiğini vurgulamıştır. Ancak söz konusu Filistinliler olduğunda “ koşulsuz destek ” ifadesini olabildiğince pasifize ederek “ koşulsuz sempati ” olarak güncellemiştir.

Diğer taraftan Žižek'in, İsrail-Filistin savaşının tarihsel bağlam içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirttikten sonra bu bağlamı derinlikten yoksun ve oldukça yüzeysel bir şekilde ele alması

da dikkat çekmektedir. Nitekim önemli olduğunu belirttiği tarihsel bağlamı, Filistinlilerin on yıl önceki intihar saldırısıyla başlatmış ve ikili ilişkilerin de Netanyahu hükümetiyle kötüleştiğini iddia etmiştir. Öte yandan hem İsrail hem de Filistin tarafında aşırı milliyetçi grupların bulunduğunu ve iki tarafın da ölümüne bir mücadeleden yana olduğunu savunmuştur. Bu sebeple barış ve müzakere ihtimalinin zayıf olduğunu belirtmiştir. Žižek'in söz konusu “ iki taraflı mücadele ” yi asimetrik güçlerin çatışmasından ziyade eşitler arası bir mücadele gibi ifade etmesi şaşırtıcıdır. Bununla birlikte İsrail-Filistin savaşını aşırı milliyetçi grupların mücadelesine indirgemek ise yıllardır süregelen insanlık dışı durumu basitleştirmekte, bu durumun vahametini ve ciddiyetini baltalamaktadır.

18 Ekim'de ise Žižek, Frankfurt Kitap Fuarı'ndaki konuşmasıyla gündeme geldi. Fuar yönetimi açık bir şekilde İsrail'i desteklemekteydi ve Filistinli yazar Adania Shibli'nin alacağı ödül de bu sebeple iptal edilmişti. Žižek, ödülün iptal edilmesini skandal olarak nitelendirdi.³ Ayrıca buradaki konuşmasına da Hamas'ın saldırısını koşulsuz şekilde kınadığını ve İsrail'in kendini savunma hakkını tanıdığını belirterek başladı. Konuşması esnasında aldığı tepkiler sebebiyle bu cümleleri sıklıkla tekrar etme gereği duysa da “ Gazze'de de insanlar katlediliyor ”, “ Filistin sorunu çözümlenmeden Ortadoğu'da barış olamaz ” ve “ Filistinlileri de dinlemeliyiz ” gibi ifadeler kullanması⁴ en azından son yazısında kullandığı çekimsiz tonu bir nebze daha insanileştirdi. Bunda 17 Ekim'de İsrail'in El-Ehli Baptist Hastanesi'ne saldırı düzenlemesi ve bunun neticesinde birçok sivilin hayatını kaybetmesinin de etkili olduğunu düşünmek mümkündür. Bu durum ise istatistiksel olarak tepki çeken bir büyüklüğe ulaşmadığı sürece, sivil ölümlerin entelektüel çevreler tarafından tolere edilebileceğini göstermesi bakımından dikkat çekmektedir.

1. Slavoj Žižek, “The Real Dividing Line in Israel-Palestine”, Project Syndicate, 13 Ekim 2023.

2. “Pogroms”, History, 21 Ağustos 2018, https://www.history.com/topics/european-history/pogroms#section_9, (Erişim tarihi: 16 Kasım 2023).

3. Saeed Saeed, “Slavoj Zizek Brands Frankfurt Book Fair ‘Scandalous’ for Cancelling Palestinian’s Award”, *The National News*, 18 Ekim 2023.

4. Elizabeth Grenier, “Israel-Hamas War Impacts Frankfurt Book Fair”, DW, 18 Ekim 2023.

JUDITH BUTLER'İN CILIZ SESİ VE "YAS PUSULASI"

Bu süreçte Judith Butler her ne kadar çok sert olmasa da Žižek'ten daha cesur sayılabilecek açıklamalarıyla gündeme geldi. Yahudi kökenli düşünür 19 Ekim'de London Review of Books'ta yayımlanan "Yas Pusulası" (The Compass of Mourning) başlıklı yazısında Hamas tarafından gerçekleştirilen eylemi "amasız ve fakatsız bir şekilde" kınadığını belirtti. Bununla birlikte İsrail'in Filistin'e yönelik şiddet eylemlerinin ezici olduğuna dikkat çekerek bugüne kadar Filistinlilerin öldürüldüğü, mülksüzleştirildiği, işkenceye maruz bırakıldığı ve daha birçok şiddet ile yüzleştiğinin altını şöyle çizdi:

Sistemik kara ele geçirmelerinden rutin hava saldırılarına, keyfi gözaltılardan askeri kontrol noktalarına ve zorla aile ayrılıklarından hedefli cinayetlere kadar Filistinliler hem yavaş hem de ani bir ölüm halinde yaşamak zorunda kaldılar.⁵

Buna karşın Butler, İsrail şiddetinin Hamas'ı aklamayacağını da altını çizdi. Özetle Hamas'ın saldırısını kınamakla birlikte bunun tarihsel bir bağlamı olduğunu ve bu bağlam içinde Filistinlilerin uzun süredir maruz kaldığı insanlık dışı koşulların var olduğunu belirtti. Ancak Butler söz konusu "bağlamsallaştırma"nın suçu aklamak olarak görülmemesi gerektiğini de defalarca tekrar etmek zorunda kaldı.

Medyayı da eleştiren Butler, yazısında Filistin halkının uzun zamandır maruz kaldığı "dehşet" in medya tarafından detaylandırılmadığını ifade etti. Sadece İsraililerin yaşadığı şiddet, yas ve öfkenin bilinmesini istemenin insani olmadığını; aynı zamanda Filistinlilerin de yaşadığının göz ardı edilmemesi gerektiğinin altını çizdi. Aksi bir durumda "ırkçılığın" devreye gireceğini vurguladı.

Şiddetsizlik politikasını benimsediğini belirten Butler "Eşitlik ve adalet olmadan, kendisi de şiddetle kurulmuş bir devlet olan İsrail'in uyguladığı devlet şiddeti sona ermeden, hiçbir gelecek hayal edilemez" ifadelerini kullandı ve "Filistinlilerin kendi kaderini tayin hakkı ve özgürlüğünü destekleyecek bir dünya" istediğini açıkladı.

5. Judith Butler, "The Compass of Mourning", *London Review of Books*, Cilt: 45, Sayı: 20, (Ekim 2023).

Akabinde Butler ve feminist yazar Nancy Fraser'ın aralarında bulunduğu 87 akademisyen ve düşünür, Gazze'de gerçekleştirilen katliamı kınayan ve meslektaşlarını da bu kınamaya davet eden bir bildiri yayımladı. Bildiride yaşanan şiddetin tarihini Hamas'ın 7 Ekim saldırısıyla başlatmanın yanlış olduğu, Batı Şeria ve Gazze'nin işgalinin 56 yıldır sürdüğü ve artık barışın sağlanması gerektiği vurgulandı.⁶

Ancak akademisyen ve düşünürleri yaşanan katliama ses çıkarmaya davet eden bu bildiri, pek çok kişi tarafından oldukça sert bir şekilde eleştirildi. Nitekim Yale Üniversitesi profesörlerinden Şeyla Benhabib söz konusu bildiriye "Hamas'ı ve Hamas'ın 7 Ekim zulmünü işgalci güce karşı meşru bir direniş eylemi olarak yüceltmek" olarak nitelendirdi. Benhabib, İsrail için ise "İsrail, görünüşe göre şu anda 9 bini aşmış olan Gazze'deki sivil nüfusu bombalamaktan kaçınmak için elinden geleni yapmadığı için kınanmalı" ifadelerine yer verdi. Ayrıca Hamas'ın silahlarını bilinçli olarak hastanelerin ve camilerin altına yerleştirdiğini savunarak bunun göz ardı edilemeyeceğini ileri sürdü.⁷

JÜRGEN HABERMAS VE "DAYANIŞMA İLKELERİ"

Son olarak Jürgen Habermas, Nicole Deitelhoff, Rainer Forst ve Klaus Günther tarafından "Dayanışma İlkeleri Üzerine Açıklama" başlıklı bir bildiri yayımlandı. Bildiride Hamas'ın "Yahudi yaşamını yok etme niyetiyle" gerçekleştirdiği saldırının İsrail devletini misilleme yapmaya sevk ettiği savunuldu.⁸ Bu bağlamda İsrail'in temelde haklı olduğu ve eylemlerine "soykırım" niyeti atfetmenin hatalı olduğu ifade edildi. Metinde Almanya'nın geçmişine ise şu sözlerle yer verildi:

İsrail'in eylemleri hiçbir şekilde, özellikle de Almanya'da, antisemitik tepkileri haklı çıkarmaz. Almanya'daki Yahudilerin bir kez daha hayat ve vücut tehditlerine ma-

6. "A Call to Philosophers to Stand in Solidarity with Palestine Against Apartheid and Occupation", Mondoweiss, 2 Kasım 2023.

7. Seyla Benhabib, "An Open Letter to My Friends Who Signed 'Philosophy for Palestine'", The Hannah Arendt Center, 4 Kasım 2023.

8. "Principles of Solidarity: A Statement", Normative Orders, 13 Kasım 2023, <https://www.normativeorders.net/2023/grundsatz-e-der-solidaritat/>, (Erişim tarihi: 16 Kasım 2023).

ruz kalmaları ve sokaklarda fiziksel şiddetten korkmak zorunda kalmaları kabul edilemez. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin insan onuruna saygı yükümlülüğüne dayanan demokratik ethosu, Nazi döneminin kitlesel suçları ışığında Yahudi yaşamının ve İsrail'in var olma hakkının özel olarak korunmaya değer temel unsurlar olduğu bir siyasi kültürle yakından bağlantılıdır. Buna bağlılık siyasi yaşamımızın temelini oluşturmaktadır. Temel özgürlük ve fiziksel bütünlük hakları ile ırkçı iftiralarla karşı korunma hakları bölünmezdir ve herkes için eşit derecede geçerlidir. Ülkemizde her türlü bahanenin ardına sığınarak Yahudi karşıtı duygu ve kanaatleri beslemiş olan ve şimdi bunları sınır tanımadan ifade etme fırsatı bulan herkes de buna riayet etmek zorundadır.⁹

Özellikle bildiride yapılan “Nazi döneminin kitlesel suçları ışığında Yahudi yaşamının ve İsrail'in var olma hakkının özel olarak korunmaya değer temel unsurlar olduğu” vurgusu, bazı Alman entelektüellerin kendilerini ve geçmişlerini aklamak adına tarihsel suçlarının bedelini Filistin halkına yüklemekte bir an olsun tereddüt etmediğini açıkça gösterdi.

Habermas'ın geçmiş dönemlerde yaşanan savaşlarda birbirinden farklı tutumlar izlediğini söylemek mümkündür. Örneğin Birinci Körfez Savaşı'nı¹⁰ ve NATO'nun Yugoslavya'yı bombalamasını savunmuş ve desteklemiştir.¹¹ 2003'te Irak Savaşı'nda ise Derrida ile birlikte uluslararası hukukun ihlal edildiğini vurgulayan bir bildiri yayımlayarak Avrupa'ya “aydınlanma değerlerine dönme” çağrısında bulunmuştu.¹² Ancak literatüre “müzakereci demokrasi”, “iletişimsel rasyonellik” gibi kavramları kazandıran Habermas, uluslararası hukuk ihlali İsrail tarafından gerçekleştirildiğinde kendi kurduğu düşünce sisteminin ve değerlerin tamamen dışına çıkarak İsrail'i koşulsuz bir şekilde destekledi.

Tüm bunların yanı sıra Habermas'ın geçmiş dönemlerde de İsrail karşıtı bir tutuma hiçbir zaman sahip

olmadığını belirtmek gerekir. Zira geçmişten günümüze kendisinin İsrail-Filistin meselesine yönelik ifadeleri oldukça çekimser bir tona sahiptir.¹³ Örneğin 2012'deki bir röportajında İsrail siyaseti hakkındaki düşünceleri sorulmuş ve Habermas “İsrail hükümetinin mevcut durumu ve politikaları siyasi türden bir değerlendirme gerektirse de bu benim kuşağımdan sıradan bir Alman vatandaşının işi değildir”¹⁴ şeklinde bir cevap vermiştir. “Benim kuşağımdan sıradan bir Alman vatandaşı” vurgusu, Almanya'nın Yahudilere yönelik şiddet dolu geçmişine yönelik bir hatırlamayı ve buna yönelik tarihsel utancı barındırıyor gibi görünmektedir. Ancak geçmişteki “Yahudi ötekileştirmesi”ni telafi edebilmek adına yeni ötekiler oluşturmak kabul edilebilir değildir.

SONUÇ

Batı düşünce dünyası ve entelijansiyası, Filistin meselesinde genel itibarıyla sessizliğe bürünmüş görünmektedir. Filistin'e destek olanların sesi cılız kalmış ve/veya kendi çağdaşları tarafından cılızlaştırılmıştır. Diğer taraftan Filistin'e ve Filistin halkına yönelik en ufak desteğin bile “ Hamas” üzerinden “terörize” edildiği ve “antisemitizm” olarak yaftalandığını söylemek mümkündür. Hem Žižek'in hem de Butler'ın “ Hamas'ın kayıtsız şartsız kınanması gerektiğini” defalarca tekrar etmesinin temel sebebinin de bu olduğu görülmektedir. Öte yandan başta Habermas ve arkadaşları olmak üzere bir grup entelektüel çekimser kalma cesareti dahi gösteremeyerek, belki Alman tarihini belki de ailelerinin Nazi geçmişini hafızalardan silme amacıyla tamamen İsrail'in yanında konumlanmıştır. Bu grubun açıklamaları neredeyse İsrail-Filistin savaşının 7 Ekim'deki Hamas saldırısıyla başladığı yargısına dayanmaktadır. Buna itiraz olarak dile getirilen tarihsel bağlam ve süreklilik ise bu çevrelerce “ Hamas'ı aklama girişimi” olarak nitelendirilmekte ve kriminalize edilmektedir. Böylece Batılı entelektüellerin halihazırda zaten cılız çıkan sesi bu şekilde iyice kısılmaya çalışılmaktadır.

9. “Principles of Solidarity: A Statement”,

10. Anna Geis, “Legal Wars Versus Legitimate Wars”, *The Habermas Handbook*, ed. Hauke Brunkhorst, Regina Kreide ve Cristina Lafont, (Columbia University Press, New York: 2017), s. 581-585.

11. Ulrich Rippert, “How Jürgen Habermas Defends the Balkan War”, *World Socialist*, 5 Haziran 1999.

12. “Philosophizing about Europe's Rebirth”, DW, 6 Mart 2003; Orijinal metin için bkz. “Nach dem Krieg: Die Wiedergeburt Europas”, *FAZ*, 31 Mayıs 2003.

13. Ahmet Dağ, “Filistin Meselesinde Batı Filozofisinin Riyakarlığı”, *Umran*, Sayı: 281, (Ocak 2018), s. 45-49.

14. Noa Limone, “Germany's Most Important Living Philosopher Issues an Urgent Call to Restore Democracy”, *Haaretz*, 16 Ağustos 2012.

Batı'da İsrail katliamına karşı çeşitli büyüklüklerde gösteriler düzenlenirken Batılı düşünür, aydın ve filozoflar bir kez daha halkın oldukça gerisinde kalmış görünmektedir. Önceden toplumsal hareketleri başlatan, bu anlamda değişime ve düzenin kurulmasına öncülük eden aydın grupları, mevcut durumda toplumun çok gerisin-

de kalarak sessizliğe bürünmüş vaziyettedir. Bu bağlamda dile getirilen itirazlar olsa da bunlar ya kuvvetli bir etkiye sahip olamamış veya çekimser kalmış ya da "şartlı kınama"nın ötesine geçememiştir. Bu durum ise Batı düşünce dünyasının ve değer yargılarının pratikte neredeyse işlevsiz bir hale geldiğini göstermektedir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)